

Димитрије Буквић

Београд

СТУДИЈА СЛУЧАЈА ИЗУМИРАЊА СЕЛА

(Драгољуб Б. Ђорђевић, Славољуб Узуновић, Владан Петровић: *Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца*. Ниш: Машински факултет, Нови Сад: Прометеј, 2014, стр. 203)

Интердисциплинарна студија „Сирово борово: социолошка генеза прешевског Цакановца” шеста је књига у едицији „Пограничје”, установљеној за потребе спровођења пројекта „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије”. Подухват којим руководи један од коаутора „Сировог борово” Драгољуб Б. Ђорђевић, настоји да ослика рурална насеља у поменутим регијама укрштајући социолошке методе и теренски рад са етнографским и другим изворима о овим селима.

„Сирово борово”, у заједничком издању нишког Машинског факултета и новосадског „Прометеја”, представља студију случаја опште друштвене ситуације у Цакановцу, селу у општини Прешево насељеном српским живљем, чију околину већински настанују Албанци, а има и Македонаца и Ђорговаца (православних Рома). Међу корицама ове књиге сабрани су социолошки, етнолошки и етнографски налази теренског рада аутора од 2011. до 2014. године. Коришћењем метода дубинског интервјуа, посматрања са и без учествовања, статистичких техника и претходном теоријском анализом расположивог архивског материјала, истраживачи желе да начине својеврсни социолошки снимак Цакановца, полазећи од претпоставке да је „снимак села у пограничју – уједно слика целокупне ситуације на српској граници” (стр. 12).

Та теза изнета је у Ђорђевићевом предговору (стр. 11-13), у којем су представљена општа сазнања о овом насељу чијих 156 махом старијих житеља – претежно пољопривредника и пензионера – немају задругу, откупну станицу, водовод, продавницу ни објекте за провођење слободног времена, због чега је Цакановац пример „до неиздржљивости урушеног села” (стр. 12) а основа идентитета становништва су обичаји којих се мештани држе, такође подвргнути анализи у овој студији.

Први од два дела књиге назван „Село и сељани” (стр. 16-126) написао је Ђорђевић на основу разговора са особама које живе у Цакановцу или су родбинским и професионалним везама повезани с насељем. Други део – „Село и обичаји (стр. 145-197) – писали су у коауторству Славољуб Узуновић, доктор наука физичке културе и спорта, и Владан

Петровић, магистар у истој области. Уз два изузетка који ће касније бити детаљно приказани, ова „мања половина” студије има превасходно етнографски значај.

Уводна разматрања у поглављу „Прешевски Цакановац” (стр. 15-40), које отвара Ђорђевићев део, чине прикази методологије и општих података о насељу који су прештампани из зборника „Село у пограничју” – прве публикације у едицији „Пограничје”. У другом поглављу „Златковићи: цакановачко газдинство за углед (Прешево)” (стр. 41-57) сазнајемо да Златковићи, иако „газдинство за углед” по залагању и приносима, не могу да пласирају своје производе због недостатка откупне станице, хладњаче и других објеката. Њихова прича наликује положају Цакановца, чији атар чини „ненагрижена плодна земља” која „није нападнута од стране државе” и близина „аутопута и лаког транспорта производа” (стр. 48), али све то не утиче на побољшање економског положаја овог места, јер изостају мере подршке државе и локалне заједнице.

О томе посебно упечатљиво сведочи шездесеттрогодишњи Драгољуб – Дража Ристић, председник месне заједнице, у трећем поглављу „Дража цакановачки говори” (стр. 58-79) преузетом из књиге „Људи из пограничја говоре”, такође у истој едицији. За лош положај испитаник оптужује државу, која је лоше приватизовала локални индустријски погон – ухлебљење за многе Цакановчане – и чије институције присутне у насељу не помажу мештанима. На мети његове критике је и Српска православна црква, чији свештеници избегавају опустеле парохije попут Цакановца, који ни нема храм. Занимљиво је да Ристић, иначе симпатизер десничарске Српске радикалне странке, нема резерве према Ромима и Македонцима док је према Албанцима, условно речено, етничка дистанца код њега израженија – признаје да би се противио женидби свог сина са Албанком, али тврди да има доста познаника међу припадницима овог народа.

„Угледник Узун Цакановачко-Станичарски” (стр. 80-92) назив је трећег поглавља и односи се на представљање животне историје Славољуба Узуновића, који ће се читаоцу касније представити као коаутор другог дела. Намера је да се прикаже како живот у мултикултурној средини – Узуновић је рођен у Скопљу а одрастао у етнички мешовитом насељу Железничка станица крај Прешева – може повољно утицати на развој личности, па је тако испитаник, интересујући се за фолклор свог и других народа на овом поднебљу, изградио завидну универзитетску каријеру доктора наука физичке културе и спорта чије је основно подручје интересовања – плес и народне игре.

„Цакановачка учитељица Весна Марковић” (стр. 93-104), представљена у наредном, истоименом поглављу, досељеница је у Цакановац где подучава децу у локалној школи, а у разговору с њом аутор приказује како припадници просветарске професије најчешће нису непосредно интегрисани у локалну заједницу иако њихово деловање, будући да су сеоски угледници, може помоћи очувању села.

Поглавље „Цакановачки сировари” (стр. 105-119) – последње у првом делу – представља опис обичаја из 15. века који подразумева маскирање житеља сваког 13. јануара и похођење сеоских кућа у потрази за даровима. Овај одељак надовезује се на прво поглавље другог дела названо „Лазарице – обредна игра Цакановчана” (стр. 147-162), где се анализира обичај да сеоске девојчице и девојке за Лазареву суботу иду по насељу и пе-

вају песме које, верује се, терају змије, а житељи их заузврат дарују. Оба поглавља доказују да ови обичаји, иако измењени у саставу учесника, ношњи, маскама и другим обредним радњама, и даље представљају идентитетско упориште цакановачких Срба окружених „другима”. Поглавље „Не му је тој име, такој га викав” (стр. 163-172), друго у другом делу, има етнографски значај јер га чини попис породица у селу са надимцима њихових чланова, уз тумачење њиховог порекла у контексту атропонимије – изучавања надимака као одраза друштвених својстава дате заједнице (стр. 163). Треће поглавље – „Мирослава Тодоровић – самоћа као судбина” (стр. 173-181) као да је „испало” из књиге „Старији људи у пограничју”, такође из едиције којој припада „Сирово борово”, јер описује начин живота старијих људи у селима који су у одсуству институционалне подршке надлежних служби препуштени самоћи, али и комшијској солидарности чији је значај у оваквим насељима неизмеран. Књигу затвара поглавље „Цакановачко гробље” (стр. 182-195). Анализом стања гробова на сеоском почивалишту – тој „богатој ризници социолошких и животних информација” (стр. 182) – изводе се закључци о етничком и родном саставу становништва у прошлости као и о структури занимања, миграцијама, економском статусу и другим значајним обележјима. Закључак овог поглавља може се тумачити и као поента целе студије: „Нажалост, оваквих ‘Цакановаца’ је препуна Србија, а они заборављени и препуштени сами себи баш као њихова гробља” (стр. 195).

Опажајући предочене анализе као „камичке у будућем идентитетском мозаику пограничја” (стр. 59), аутори настоје да кроз личне и породичне историје испитаника и њихове ставове, као и истраживањем етнолошког наслеђа Цакановца, покажу како у овом насељу упркос свему постоје појединци који би могли да буду копча са вишим институцијама: марљиви пољопривредници, предводник месне власти релативно отворених ставова, просветари и други чија улога није довољно искоришћена у ревитализацији не само овог, већ и многих других руралних насеља широм Србије. Разноликости студије доприносе и целине придодате као прилози попут списка сеоских потеса, пописа фамилија и крсних слава, фото албума... Све су то – да парафразирамо ауторе – коцкице мозаика о Цакановцу, који је добио своју прву монографију а, ако се нешто не предузме, уједно и – последњу.